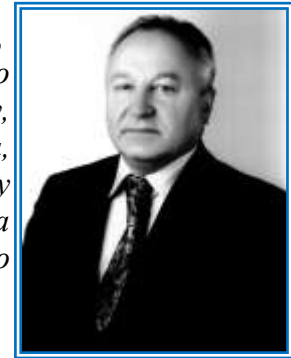

УДК 341.6

Черепій Петро Миколайович,
голова Івано-Франківського окружного
адміністративного суду,
доктор права, заслужений юрист України,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ

У статті здійснюється загальна характеристика основоположних завдань кримінального судочинства у сучасній державі. Визначається вплив на систему судочинства глобалізаційних процесів та інформатизації усіх сфер суспільного і політичного життя. Аналізується роль правосуддя у суспільстві, визначається його вплив на основні права і обов'язки громадян, підтримку їхньої віри в утвердження соціальної справедливості.

Ключові слова: кримінальне судочинство, судочинство, держава, правосуддя, глобалізація, права і обов'язки громадян.

Постановка проблеми. Соціальні процеси, що відбуваються у сучасному світі, зокрема, розширення зв'язків між країнами та поглиблення їх інтеграції, що на початку ХХІ ст. набули всезагального характеру, а з іншого боку, розпад деяких регіональних об'єднань та окремих держав і посилення у зв'язку з цим національних відмінностей між державами в результаті їх суверенізації, не могли не торкнутися права. Наукова актуальність нашого дослідження полягає у тому, що необхідно визначити засадничі завдання кримінального судочинства у сучасній державі з огляду на вищезазначені процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінальне судочинство є об'єктом дослідження багатьох сучасних науковців. Однак, залишаються не з'ясованими основні завдання кримінального судочинства у сучасній державі з огляду на чимраз зростаючі процеси глобалізації та інформатизації суспільства і держави.

Методологічною основою нашого дослідження стали парці таких науковців, як В. Бернхем, К. Гуценко, М. Костицький та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є виокремлення основних завдань кримінального судочинства, які виникають у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право є явищем світової цивілізації і складовою прогресу, воно гостро реагує на всі соціальні процеси, зміни. Під впливом інтеграції відбувається зближення національних правових систем та їх інститутів. Базою такого зближення виступають загальнолюдські правові цінності – ідеї прав людини, соціальної справедливості, верховенства права, правової держави та інші, які набувають все більшого поширення у сучасному світі.

У той же час у правових явищах не тільки зберігаються, а й поглиблюються неповторні, унікальні риси, обумовлені, головним чином, національними особливостями

народів.

У цих умовах серйозні наукові дослідження національного права, як і права інших держав, можливі лише при з'ясуванні його місця у загальному контексті правового прогресу на основі аналізу загального, особливого і одиничного у національному праві. Тільки такі порівняльні дослідження можуть дати матеріал для надійних висновків щодо закономірностей розвитку національних правових систем, їх інститутів і норм.

Аналіз концепцій правосуддя і судової практики завжди був у центрі уваги юридичної науки. Правосуддя оцінюють у сучасному суспільстві як одне з важливих завоювань цивілізації, що глибоко увійшло у побут і мораль народів. Тому питання, в якому напрямку розвиватимуться судова влада, судові заклади і самі функції здійснення правосуддя, має для людства надзвичайно важливе значення.

Правосуддя в демократичному суспільстві розцінюється як життєво необхідна соціально-політична підсистема, бо з її допомогою реалізуються основні права і обов'язки громадян, підтримується їхня віра в утвердження соціальної справедливості. Функція судового вирішення суперечок – одна найдавніших і життєво необхідних форм реалізації прерогатив влади. Але ця функція, перш ніж перейти в руки держави, мала різні відтінки і здійснювалася то в релігійній, то в магічній, то в арбітражній формі.

Вікові традиції в філософії і кримінальному законодавстві старих часів були пронизані авторитарним духом і забобонами різних верств населення, що ґрунтувалися на визнанні відомого існування соціальної нерівності: і держава, і її органи були наділені привілеями, процвітали корупція і підкуп серед привілейованих державних чиновників, не виключаючи і суддів. У ті часи не можна було й думати про справедливе і однаково рівне для всіх правосуддя, бо сама цивілізованість знаходилася на грані занепаду, що охопив сферу як права, так і моральності.

Правосуддя сьогодні є функцією, і привілеєм держави. Але в сфері правосуддя взаємодіють і державно-правовий, і суспільний початки. У політично організованому суспільстві будь-яка державна установа зобов'язана забезпечувати загальний інтерес всіх громадян. Саме існування правової держави неможливе без сильної і незалежної судової влади: її престиж і авторитет в суспільстві є тим критерієм, за яким можна з впевненістю судити про рівень розвитку самої державності.

Довгий час у свідомості людей судова влада і правосуддя асоціювалася з примусом. Класичне визначення судів як зброї правлячих класів, що тривалий час подавалося в юридичній літературі (особливо радянській), зводило всі види правовідносин в області юстиції, особливо кримінальної, до відносин панування і підкорення, до нерівноправної тяганини сильного зі слабким, до корупції, підкупу й обману. Ця характеристика в цілому була справедливою і зберігає своє значення для тих випадків, коли правосуддя не відповідає своєму покликанню, помиляється, зловживає владою і перетворюється на свою протилежність, тобто на судове беззаконня.

Слід зазначити, що сучасна держава перш за все має дуже високий ступінь самодостатності по відношенню до соціальної та економічної сфери, а по-друге, характеризується такою складністю, навіть протилежністю внутрішніх зв'язків, що погляд на неї як на міцну організацію і тим більше як на слухняну зброю завжди буде однобічним.

Зараз як ніколи гостро відчувається потреба в демократизації двох взаємоперехресних структур громадянського суспільства як глобальної системи і державної влади, що її представляє. Але цілі державної влади є виразниками цілей

громадянського суспільства лише настільки, наскільки суспільству вдається здійснювати ефективний контроль за реалізацією політико-правових процесів.

Тією мірою, якою економічна система суспільства повинна відповідати волі споживача, що диктується ринком, тією ж мірою його політична система повинна відповідати волі людини як громадянина, вираженій в ідеї народовладдя. Ця ідея міцно укорінилася в свідомості народів, і сьогодні немає іншої альтернативи для надійного забезпечення потреб і окремого індивіда, і загальнонародних інтересів, крім створення перевірених на історичному досвіді стабільних правових гарантій для її реалізації.

Тобто в основі правосуддя – одночасно і соціальні, і політичні цілі. Однак ще довго й вперто відбувалися дебати стосовно форм, в яких повинно реалізовуватися правосуддя, а також щодо гарантій, які забезпечували б незалежність судової влади від виконавчої і законодавчої. Широко розповсюджене уявлення про суто каральне призначення кримінальної юстиції, ніби її основною метою є боротьба із злочинами і призупинення зловживань, є спрощеним і неповним. Суттю системи кримінальної юстиції є не боротьба із злочинністю, а захист суспільства від злочинів шляхом реалізації кримінального закону. Ця першочергова мета кримінальної юстиції органічно витікає із цілей всієї системи правосуддя, покликаною забезпечувати відновлення порушеного права і справедливості, але не будь-якою ціною і не в довільній формі, а на основі закону і з дотриманням всіх приписаних законом процедурних формальностей.

Саме тому дотримання основних прав громадян має пріоритет перед іншими цілями правосуддя. Крім того, правосуддя виконує регулятивні і виховні функції.

Правосуддя як одна із владних прерогатив держави набуває сьогодні значення й публічної служби, оскільки розв'язання конфліктів і суперечок стало життєво необхідним для налагодження ефективної соціальної взаємодії людей. Процесуальна регламентація колективної взаємодії необхідна всюди, адже більшість протиправних дій зумовлена різними формами порушень цієї взаємодії.

У сучасних умовах правосуддя в Україні поки що не достатньо ефективно виконує накреслення законодавця і виправдовує надії громадян при здійсненні належних йому трьох основних функцій – регулятивної, виховної і контрольної. В цьому відношенні неефективність всієї системи

кримінальної юстиції характеризується з двох позицій – з погляду невідповідності правових норм суспільним відносинам і з погляду зусиль правових закладів забезпечити цілі законодавчої політики на рівні реальної поведінки громадян. І в цьому, і в іншому випадках проблема стосується правових структур як і в загальному вигляді, так і їх окремих ланок.

Сьогоднішні проблеми законності в правосудді – явище багатоаспектне: вони не тільки виявляються в концептуальному плані, але й торкаються однаковою мірою політичних, соціальних, організаційних і морально-естетичних аспектів здійснення правосуддя. Про це пишуть, хоча й з різних позицій, політологи, соціологи, журналісти, психологи і юристи-професіонали. З одного боку, вони підкреслюють певне падіння юридичного світосприйняття, політичної і правової свідомості в Україні, а з іншого – суто утилітарний підхід до використання правових процедур, що знецінює правосуддя як найбільш розвинуту і стабільну форму вирішення конфліктів і суперечок.

На жаль, проблеми правосуддя наявні не тільки в Україні, але й у всіх інших правових системах, що виявляються в різних формах судових зловживань, які часто набувають політичного забарвлення чи пов'язані з підкупом, корупцією. Серйозним

екзаменом для стійкої та стабільної системи кримінального судочинства стали локальні війни з Іраком, міжетнічні війни в Югославії та події 11 вересня 2001 р. в США.

Проблеми кримінального правосуддя виражаються перш за все в ресурсному перенапруженні всіх ланок кримінальної юстиції – органів слідства, суду і прокуратури. Значно збільшилась кількість справ, що поступають на судовий розгляд. Це викликано зростанням числа правопорушень, з одного боку, і недостатньою оперативністю правосуддя – з іншого. Але справа не тільки в перевантаженні, багато дефектів викликані низькою якістю судової і слідчої роботи, корупцією і підкупом, що здійснюються на всіх етапах кримінального процесу. Спроби втручання і натиску на суддів зі сторони виконавчої влади, впливових економічних організацій і близького оточення, безперечно, підривають довіру населення до правосуддя.

Аналіз свідчить, що позасудові форми розгляду конфліктів і суперечок, в тому числі арбітражні процедури та процедури примирення, мають стійку тенденцію до зростання. В кримінально-правовій сфері також зростає значення неформального врегулювання багатьох справ, включаючи і справи про злочини. Громадяни охоче йдуть на різні угоди, щоб уникнути громіздких, повільних і складних процедур, котрі вимагають багато часу і засобів та врешті-решт втомлюють громадян, пригнічують їх психічний стан.

Та обставина, що останнім часом правова наука в Європі широко використовує соціологічні дослідження і спирається на них у своїх висновках, свідчить про серйозність намірів вчених вирішити наболілі соціальні проблеми і, зокрема, підказати законодавцю шляхи вдосконалення правосуддя та правозахисних механізмів. Уряд теж не проти продемонструвати свою стурбованість з приводу забезпечення соціального прогресу і захисту особистих прав і свобод. Іншої альтернативи для завоювання популярності зараз не існує.

У роботах дослідників, які займаються проблемами правосуддя і його соціального механізму, простежуються два основні напрями: консервативний і радикально-критичний.

Першим напрямом відкрито проголошується апологетика системи цінностей, в тому числі й правових інститутів. Головна мета представників цього напрямку полягає в тому, щоб скомпрометувати правові системи, що існують у суспільстві, де панують ідеологічні догми, волюнтаризм, тоталітаризм.

Поліпшення міжнародних відносин сприяє налагоджуванню більш лояльних наукових контактів між вченими, що представляють діаметрально протилежні концепції правового розвитку. Місце бездоказової і огульної критики зайняв конструктивний діалог, заснований на визнанні взаємної зацікавленості всіх народів у розвитку суспільного прогресу, включаючи такі усталені атрибути цивілізованого суспільства, як право і правосуддя.

Висновки. Роль і завдання кримінального судочинства можна краще зрозуміти, провівши аналіз завдань кримінальної юстиції та юристів у державі. До цього часу опис завдань кримінальних юристів був орієнтованим на основний засіб (інструмент) роботи кримінальних юристів – кримінальний закон, або кримінально-правові юридичні норми, якщо подивитися загальніше. Завдання кримінальних юристів полягає у розумному створенні і розумному застосуванні кримінально-правових юридичних норм. Ця діяльність практично виливається в покарання або в непокарання, виправдання. Покарання навіть у помірних і гуманних формах – це зло; покарання може бути таким самим болючим і брутальним, як деякий злочин. Вже тільки початок попереднього

розслідування може бути для того, кого це стосується, надто обтяжливим в залежності від соціальної ситуації. Тому карна діяльність в державі ніколи не була сама собою зрозумілою. Завжди мала місце потреба пояснити діяльність як таку, що переслідує мету. Завжди відчувалася необхідність не тільки пояснити цю діяльність, але й виправдати її. Всі намагання виправдати діяльність кримінальних юристів можуть потерпіти невдачу, тобто може статися так (і це не раз відбувалося в кримінально-правовій історії), що не можна призначити покарання, посилаючись на досвід.

Намагання пояснити і виправдати діяльність покарання в державі виходить з доцільності окремої кари за скоєний злочин. Приводом для цього намагання є обсяг кримінально-юридичної діяльності як такої. Розмір суми окремих штрафів і кількість державних та приватних функцій згідно з кримінально-правовими положеннями роблять роль покарання в державі, а разом з цим і ситуацію, яка повинна бути пояснена або виправдана, видимою. Перегляд поточної кримінальної статистики, відвідування судових засідань і виконавчих установ є найбільш відповідним засобом для отримання чіткої картини про вид і обсяг кримінально-юридичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем. – К. : Україна, 1999. – 554 с.
2. Гуценко К. Ф., Головка Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е, доп. и испр. / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головка, Б. А. Филимонов. – М. : Издательство «Зерцало-М», 2002. – 528 с.
3. Костицький М. В. Українська політико-правова доктрина: проблеми формування / М. В. Костицький // У майбутнє – в ім'я України: Матеріали III Всесвітнього форуму українців 18-20 серпня 2001 р. – К. – С. 120-125.

Черепий П. Н. Основные задачи уголовного судопроизводства в современном государстве

В статье осуществляется общая характеристика основных задач уголовного судопроизводства в современном государстве. Определяется влияние на систему судопроизводства глобализаций них процессов и информатизации всех сфер общественной и политической жизни. Анализируется роль правосудия в обществе, определяется его влияние на основные права и обязанности граждан, поддержку их веры в утверждение социальной справедливости.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, судопроизводство, государство, правосудие, глобализация, права и обязанности граждан.

Cherepij P. M. The main tasks of criminal justice in the modern state

The article provided a general description of the main tasks of criminal justice in the modern state. Determined impact on the court system and processes them globalizations informatization of all areas of public and political life. The role of justice in society is determined by its impact on the fundamental rights and duties of citizens, support their belief in the establishment of social justice.

Key words: criminal justice, justice, government, justice, globalization, the rights and duties of citizens.

